

TURİZM ALANINDA ÖNLİSANS EĞİTİMİ ALAN ÖĞRENCİLERİN STAJ ÖNCESİ VE SONRASI GÖRÜŞLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI (AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ)

COMPARISON OF OPINIONS OF STUDENTS IN TOURISM FIELD WITH PRE-BACHELOR'S
DEGREE EDUCATION BEFORE AND AFTER TRAINING
(AFYON KOCATEPE UNIVERSITY SAMPLE)

Oktay EMİR, Elbeyi PELİT, Soner ARSLAN

oemir@aku.edu.tr

Öz

Bu araştırmanın amacı turizm alanında önlisans eğitimi alan öğrencilerin, staj öncesi ve sonrası görüşlerinin karşılaştırılmasıdır. Araştırmada veri toplama yöntemi olarak anket tekniğinden faydalanılmış olup, oluşturulan anket, staja gitmeden ve stajdan döndükten sonra olmak üzere, Afyon Kocatepe Üniversitesi'ne bağlı Meslek Yüksekokulları'nın turizm ile ilgili programlarında okuyan toplam 177 öğrenciye uygulanmıştır. Elde edilen verilerin çözümlenmesinde, ilişkili ölçümler için t testi, bağımsız örneklem için t testi, Anova, ve Tukey testlerinden faydalanılmıştır. Gerçekleştirilen istatistiksel analizler, öğrencilerin turizm işletmelerinde yapmış oldukları stajları değerlendirmelerine ilişkin; staj öncesi ve sonrası görüşleri arasında anlamlı farklılıklar olduğunu ortaya koymuştur. Buna göre, öğrencilerin staja ilişkin görüşleri, stajdan döndükten sonra olumsuzlaşmaktadır. Ayrıca, öğrencilerin turizm işletmelerinde yapmış oldukları stajları değerlendirmelerine ilişkin; staj öncesi ve sonrası görüşleri bazı demografik özelliklerine göre de farklılıklar göstermiştir.

Anahtar sözcükler: Turizm eğitimi, turizmde staj, önlisans düzeyinde turizm eğitimi alan öğrenciler.

Abstract

In order to compare the opinions before and after training of students with pre-bachelor's degree in the tourism field, as data collecting method in this study questionnaire technique was used. A questionnaire prepared by researcher was prepared and applied to total 177 students of connected Vocational Schools of Afyon Kocatepe University before and after training period. For analyzing the obtained data's, for regarded estimation the t test and for individual sampling the t, Anova and Turkey tests were used. According to the performed statistic analyzes about the students estimation of the Touristic Establishments where they had performed their trainings, it is found out that they are meaningful differences in their opinions before and after the performed trainings. Regarding to this issue the students opinions are changing negatively after the performed training. Also, regarding the evaluation of the trainings that students had performed in Touristic Establishments, their opinions before and after the training have shown differences according to some demographic qualifications.

Keywords: Tourism education, training in tourism, students who have taken education on pre-bachelor's level.

1. GİRİŞ

Diğer sektörlerle karşılaştırıldığında hızlı bir gelişim seyri içerisinde olan turizm sektöründe faaliyette bulunan işletmelerin başarısında, kalifiye personelin önemi büyüktür. Bu kapsamda söz konusu bu işletmeler, özellikle kalifiye personel bulma, işletmelerinde tutma ve nihayetinde de onlardan azami ölçüde yararlanma noktasındaki politikalara daha fazla eğilme ihtiyacı duymaktadırlar. Bu doğrultuda, Türkiye’de turizm işletmelerindeki kalifiye personel açığını gidermek üzere her düzeyde (kurs, orta öğretim, üniversite) olmak üzere, 1980’li yılların ikinci yarısından itibaren ardı ardına açılmaya başlayan turizm okulları, kalifiye personel konusunda sektörde önemli açığı kapatsa da, de turizm işletmelerinin söz konusu bu kalifiye personel açığı hala devam etmektedir. Öte yandan, Hacıoğlu vd. (2008), Türkiye’de özellikle orta ve yükseköğretim düzeyinde turizm alanında eğitimini tamamlamış önemli miktarda kalifiye işgücü olduğunu, fakat genelde bu işgücünden turizm işletmelerinin yeterince faydalanmadığını vurgulamaktadırlar. Söz konusu bu tercih edilmeme, özellikle turizm işletmelerinin, mezun öğrencilerde aradıkları bir takım yeterliliklerin (yabancı dil, deneyim eksikliği, iletişim becerisi vb.) mevcut olmamasından kaynaklanıyor olabileceği gibi, bu alanda eğitim görmekte olan öğrencilerin işletmeleri çeşitli sebeplerle (uzun çalışma saatleri, sosyal güvenlik imkânlarının yetersizliği, ücret yetersizliği vb.) tercih etmemesinden de kaynaklanabilmektedir. Bu noktada, özellikle eğitim aşamasında olan turizm öğrencilerinin eğitimlerini sürdürdükleri sırada turizm işletmelerinde yaptıkları/yapacakları staj faaliyetleri, öğrencilerin işletmeleri erkenden tanımaları ve gelecekte yapacakları mesleğe ilişkin gelişmeleri ve uygulamaları yerinde görmeleri ve turizm sektörünün geleceği açısından önemlidir.

Diğer taraftan, konuyla ilgili yürütülen çalışmalar, öğrencilerin turizm işletmelerinde gerçekleştirdikleri stajlardan pek de memnun olmadıklarını ortaya koymaktadır. Oysaki turizm eğitimi verilen okullarda turizm işletmelerinde yapılan stajlar, eğitim ve öğretimin önemli bir parçasını oluşturmakta, öğrenciye mesleki açıdan açılım yarattığı gibi kişisel gelişim ve kendine güven noktasında da katkı sağlamaktadır. Bu kapsamda, staja ilişkin tüm olumsuz durumların ortadan kaldırılmasına yönelik gerçekleştirilecek çalışmalar bu alandaki gelişimlere önemli katkılar sağlayacaktır. Konuya yönelik yapılacak akademik düzeydeki çalışmalar da ilgili taraflara, karşılıklı olarak sorunun çözümünde önemli ipuçları sunacaktır. Bu kapsamda bu çalışmada, turizm eğitiminde staj ve öğrencilerin staj sürecinde yaşadığı sorunlar ekseninde ön lisans düzeyinde turizm eğitimi almakta olan 176 öğrenci üzerinde

gerçekleştirilen bir anket çalışmasından elde edilen bulgulara yer verilerek araştırmanın amacı doğrultusunda yorumlanmıştır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Turizm rekabete açık bir sektördür ve bu sektördeki rekabetin anahtarı, kalite ve hizmettir (Sem ve Clements, 1996: 94). Günden güne artan rekabet koşulları altında, her alanda gelişmenin ana unsurlarından biri olan nitelikli insan gücü kilit görevi yapmaktadır. Bu da ancak etkin ve kaliteli turizm eğitim- öğretimiyle (Ünlüöner, 2000: 218) ve turizm okulları mezunlarının sektörde çalışmaları ile sağlanabilir (Kuşluyan ve Kuşluyan, 2000: 252; Velde ve Cooper, 2000: 83). Türkiye’de turizm eğitimi, örgün ve yaygın olmak üzere iki şekilde gerçekleştirilmektedir. Örgün turizm eğitimi veren öğretim kurumları, ortaöğretim ve yükseköğretim düzeyinde, mesleki turizm eğitimi veren okullardan; yaygın turizm eğitimi ise gerek resmi, gerekse özel kurumlar tarafından verilen kısa süreli mesleki kurslardan oluşmaktadır (Boylu, 2004: 98; Ünlüöner, 2004: 111; Pelit ve Güçer, 2006: 143).

Turizm ve otel işletmeciliği eğitiminin her kademesinde teori ile uygulama birbirini tamamlayarak bir bütün oluşturacak şekilde yürütülmek zorundadır. Turizm sektörünün çok dinamik bir yapıya sahip olması, bu alanda verilen eğitimin de dinamik bir yapıya sahip olmasını gerektirmektedir (Fırat, 1997:141; Pelit ve Güçer, 2006: 143). Diğer bir anlatımla, verilen eğitimin sadece teorik olması yeterli değildir (Morrison ve Q’Mahony, 2003: 40). Verilen eğitimin başarılı olması için uygulamalı eğitime de yer veriliyor olmasına ihtiyaç vardır (Gamble, 1992: 10; Rimmington, 1999: 188; Velde ve Cooper, 2000: 83; Alexander, 2007: 218). Öte yandan konuyla ilgili gerek **uluslararası literatürde** (Koh, 1995; Cooper vd.,1996; Amoah ve Baum, 1997; Fayos-Sola, 1997; Airey ve Johnson, 1999; Tan ve Morgan, 2002; Riley vd., 2002; King vd., 2003; Airey, 2005; Wang vd, 2009) gerekse **ulusal literatürde** (Esin, 1992; Alemdar, 1992; Özkan, 1992; Çetin, 1995; Altınay, 1996; Çakır, 1998; Kozak, 1999; Kuşluyan ve Kuşluyan, 2000; Kozak ve Kızılırmak, 2001; Küçüktopuzlu, 2002; Gökdeniz vd., 2002; Yıldırım, 2002; Ilgaz ve Çakar, 2002; Çetin, 2005; Gören, 2005; Benli ve Karaosmanoğlu, 2005; Pelit ve Güçer, 2006; Taşkın, 2006; Dağdeviren, 2007) gerçekleştirilen çalışma sonuçlarına da yansıdığı üzere, özellikle yüksek öğretim düzeyinde turizm eğitimi verilen kurumlarda, uygulamaya dönük eğitimden ziyade, daha çok teorik bazlı eğitim ağır basmaktadır. Nitekim bu sorun, konuyla ilgili olarak gerek sektörün turizm eğitim kurumlarından, gerekse eğitim kurumlarının sektörden beklentilerine yönelik gerçekleştirilen çalışmalarla da (Kuşluyan, 2000; Koyuncu 2000; Demirer, 2000; Yağcı, 2001; Yüksel vd., 2002; Güçer, 2004; Kozak, 2005; Çelik 2006) ortaya konmuş ve sektör temsilcileri, özellikle

yüksek öğretim düzeyinde turizm eğitimi alan öğrencilerin uygulama yönelimli eğitimlerinin eksik olduğunu belirtmişlerdir. Gerek konuyla ilgili gerçekleştirilen çalışma sonuçlarından, gerekse Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde birlik ülkelerinin uygulamalarından kaynaklanan düzenlemeler istikametinde, ilgili eğitim kurumları, 2005 yılından itibaren bu eksikliklerini giderme noktasında önemli bir çaba içerisinde olsalar da hala bu sorunların varlığından söz etmek olasıdır.

Herhangi bir meslek alanında eğitim gören öğrencinin, eğitim süresi içinde teoride edindiği bilgilerde pratiklik kazanması, iki yöntem ile gerçekleştirilebilmektedir. Bunlardan birincisi eğitim gördüğü kuruma ait uygulama alanı ve tesislerinde göreceği uygulamalar, ikincisi ise, mesleğiyle ilgili işletmelerinde yapacağı stajdır (Velde ve Cooper, 2000: 83; Pelit ve Güçer, 2006: 144). Bu çalışmada öğrencilerin staj faaliyetleri üzerine odaklandığından, çalışmanın bu bölümünde stajın, turizm eğitimi açısından önemi üzerinde durmakta yarar görülmektedir. Genel olarak, “kişinin mesleki bilgisini artırmak için geçici olarak bir kurumun bir veya birçok bölümünde çalışarak geçirdiği dönem”; “herhangi bir meslek edinecek olan kimsenin geçirdiği uygulamalı öğrenme dönemi” (TDK, 2010) olarak tanımlanan staj sürecini, ayrıntılı olarak, “kuramsal meslek bilgisine sahip kişilerin, aldıkları akademik bilgileri gerçek yaşamda kullanma ve deneme, diğer bir deyişle, edindiği bilgileri, yaparak-yaşayarak davranışa dönüştürme deneyimidir” (Çetin, 2005:154) şeklinde tanımlamak mümkündür.

Stajın özellikle mesleki alanda eğitim alan öğrencilere sağladığı birçok avantajdan söz etmek olasıdır. Öğrencilerin eğitim süreleri içerisinde işletmelerde gerçekleştirmiş oldukları staj faaliyetleri, mesleki eğitimin önemli sorunlarından biri olan günü geçmiş bilgileri güncellemeye yardımcı olarak, işletmelerdeki gerçek uygulamaların öğrenciler tarafından gözlemlenmesine olanak tanımaktadır (TOBB, 2007: 5). Stajlar öğrencilere gerçek uygulamaları ve çalışma koşullarını görmek, mesleki gelişimleri için gerekli yetkinlikleri öğrenmelerini sağlamak, mesleki çevre edinmek gibi birtakım avantajlar da sağlamaktadır (Ilgaz ve Çakar, 2002: 385). Bu çerçevede işletmelerde bilinçli, sistemli, amaca uygun olarak gerçekleştirilecek bir staj, öğrencilerin mesleklerine ve geleceğe çok daha uygun ve iyi hazırlanmalarını sağlayacaktır (Cho, 2006: 64). Öğrencilerde iş disiplini ve meslek ahlakı duyguları gelişirken, staj faaliyetleri esnasında üretime yaptıkları katkı karşılığı ücret alacaklar, mesleklerinde kendilerini geliştirmek için uygun bir ortam ve olanağa sahip olacaklardır (Buluç, 1992: 367). Bunlara ilave olarak staj, öğrencilerin ileride yerine getirecekleri görevlere ilişkin çalışma koşullarını tanıtmaya, işleri öğretmeye, sorumlulukları

aşılama, işe uyum sağlama gibi yararları olan bir eğitim sistemi olarak da değerlendirilebilir (Yer, 2006: 34). Bu doğrultuda staj süresi boyunca stajyerlere bilgi vermek, işin zorluklarını ve teknik inceliklerini öğretmek, staj süresi sonunda da stajyerlere başarılı yönlerini olduğu kadar yanlışlarını ve eksiklerini de bildirmek gereklidir (Çetinkaya, 2004: 78).

Stajın mesleki açıdan önemine ilişkin belirtilen bu hususlar doğal olarak, özellikle mesleki alanda eğitim veren kurumların eğitim-öğretim müfredatlarından kaynaklanan ve yukarıda da belirtildiği üzere teori ve uygulamayı tam dengeleyememenin getirdiği bir takım kısıtlar, öğrencilerin staj sürecinde sıkıntılar yaşamalarına neden olmaktadır. Nitekim turizm alanında mesleki eğitim alan öğrenciler üzerinde gerek yerli (Alemdar, 1992; Buluç, 1992; Kozak, 1992; Özkan, 1992; Ömerzi ve Ayata, 1992; Kozak ve Kızılırmak, 2001; Küçüktopuzlu, 2002; Yıldırım, 2002; Ilgaz ve Çakar, 2002; Çapar, 2002; Yazıcı, 2002, Güçer, 2004; Kozak, 2005; Çetin, 2005, Pelit ve Güçer, 2006; Kırılı, 2006; Taşkın, 2006; Sarı, 2007; Emir vd., 2008; vb) gerekse yabancı (Barron ve Maxwell, 1993; Getz, 1994; Koko ve Guerrier, 1994; Johns ve McKechnie, 1995; McMahon ve Quin, 1995; Wood, 1995; Purcell ve Quin, 1996; Jenkins, 2001; Collins, 2002; Busby, 2003; Wood, 2003; Barron vd., 2007, Broadbridge vd., 2007; Beggs vd., 2008) literatürde gerçekleştirilen pek çok çalışmada, bu sorunların üzerinde durulmakta, çözüm alternatifleri sunulmakta fakat bu sorunlar hala devam etmektedir. Diğer taraftan söz konusu bu sorunlar, öğrenci beklentileriyle de ilgili olabilmektedir. Özellikle üniversite düzeyinde turizm eğitimi almakta olan öğrenciler, stajı çeşitli sebeplerden dolayı (uzun çalışma saatleri, sosyal güvenlik ve barınma yeri imkânlarının yetersizliği vb.) pek önemsememekte, bu durum da eğitim öğretim müfredatının zorunlu bir parçası olan staj sürecinden istenen sonucun alınamamasına yol açmaktadır. Öte yandan, özellikle bu alandaki turizm işletmeleri de, gerek stajyerlerin bu tutumu, gerekse kendi beklentileri ve politikaları (stajyerdeki yabancı dil, uygulama, tecrübe eksiliği vb.) istikametinde staj sürecini tam olarak işletmemektedirler. Söz konusu bu sıkıntıların nedenleri hangi taraftan kaynaklanıyor olursa olsun, nihayetinde bir takım ek sorunları da beraberinde getirmektedir.

Türkiye’de turizm alanında eğitim alan öğrencilerin turizm işletmelerinde yapmış oldukları stajlardan beklenen faydanın alınamamasında etkili olan birçok faktör söz konusudur. Bu faktörlerin neler olduğuna yönelik konuyla ilgili gerçekleştirilen çalışmalarda (Akoğlan ve Okumuş, 1991; Çakır, 1998; Kozak, 1999; Yüksel vd., 2002; Gökdeniz vd., 2002; Ünlüönen, 2004; Benli ve Karaosmanoğlu, 2005; Çetin, 2005; Kozak, 2005; Pelit ve Güçer, 2006; Kırılı, 2006; Sarı, 2007; Emir vd., 2008; Ehtiyar ve Üngören, 2008; Atay ve

Yıldırım, 2008) genelde; işe adaptasyon güçlüğü, iletişim kurmada yetersizlik, uygulama becerisi eksikliği, yabancı dil bilgisinin eksikliği, işletmenin genel olarak stajyeri ucuz işgücü olarak görmesi, parasal sorunlar, uzun ve ek çalışma saatleri, uygun olmayan işler, stajda verilen eğitimin yetersizliği ve nihayetinde stajdan genel olarak memnuniyetsizlik gibi hususlar üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Öğrencilerin turizm işletmelerinde yapmış oldukları stajlarda karşılaştıkları bu sorunlar arasında; işletme ve öğrencilerin staj algılamaları ve stajdan beklentileri arasında farklılıklar olduğu konuları da yer almaktadır (Pelit ve Güçer, 20006: 145). Gerçektende, eğitim kurumları ve öğrenciler stajı, öğrenimin bir parçası ve devamı mahiyetinde teorik olarak aldıkları derslerin pratikte uygulanışını görmek, mesleki bilgi ve beceri kazanmak, iş başı eğitimi, sektörde tecrübe ve deneyim kazanmak olarak algılarken; pek çok işletme stajyer öğrencileri daha çok geçici ve ucuz işgücü olarak algılamaktadır (Buluç, 1992: 365). Bu durum, öğrencileri turizm sektöründen soğutmakta ve öğrencilerin turizm sektörü dışındaki iş kollarına yönelmelerinde neden olmaktadır. Dahası bu tür olumsuzluklar, edinilen teorik bilgiyi alanla ilgili işletmelerde uygulama imkânı sağlayarak, kişinin ileride yapacağı mesleki gelişimine önemli katkısı bulunan staj sürecinden, istenen sonuçların alınmamasını gündeme getirmektedir. Buna bağlı olarak da staj, öğrenci tarafından mezuniyete hak kazanmak için yapılması gereken zorunlu bir faaliyet olarak algılanmaktan öteye geçememektedir.

Staj sürecine ilişkin bahsedilen tüm bu sorunlar, genel olarak tüm turizm eğitim düzeylerindeki öğrencileri kapsasa da, özellikle üniversite düzeyinde turizm eğitimi alan öğrencilerin staja ilişkin memnuniyetsizlikleri ve stajın gerçekten beklentilerini karşılayıp karşılamadıkları noktasında daha büyük sorun yaşamakta olduklarını belirtmek olasıdır. Öyle ki üniversite düzeyinde eğitim alan öğrencinin beklentisi yüksek olabilmekte (Casado, 1992: 80) ve staja gittiğinde kafasında tasarladığı bir mevkide çalışamayınca, hayal kırıklığı-moral bozukluğuna uğrayabilmektedir Bu durum ise öğrencinin stajdan elde edeceği verimi, katkıyı almamasına neden olmaktadır. Özellikle turizm sektörüne ara elaman ve alt kademe düzeyde yönetici yetiştirmeyi amaçlayan meslek yüksek okullarının turizm programı öğrencilerinin, turizm işletmelerinde başarılı bir kariyer hayatı sürebilmelerinde, sektörde yapacakları staj faaliyetlerinin özüne uygun olarak gerçekleştirmelerinin önemi büyüktür. Çünkü bu öğrenciler açısından, staj öğrenim programlarının önemli bir bölümünü oluşturmaktadır (Benli ve Karaosmanoğlu, 2005: 6; Sarıışık, 2007: 149; Emir vd., 2008: 281). Öğrencilerin turizm işletmelerinde yaptıkları/yapmak durumda oldukları staj sürecinin tüm taraflar açısından (eğitim kurumları, öğrenci, sektördeki işletmeler) etkin olabilmesinde şüphesiz ki

ilgili tarafların birbirlerinden beklentileri ve bu beklentilerinin karşılanma derecesi büyük önem taşımaktadır. Özellikle staj sürecinin etkililiğiyle ilgili gerçekleştirilen/gerçekleştirilecek akademik düzeydeki çalışmalar da bu sürecin etkin olarak işletilmesinde ilgili taraflara önemli ölçüde bir veri kaynağı sağlayacaktır.

3. ARAŞTIRMANIN AMACI

Önlisans düzeyinde turizm eğitimi almakta olan öğrencilerin, staj öncesi ve sonrası görüşlerinin karşılaştırılması amacını taşıyan bu araştırmada şu sorulara cevap aranmıştır:

1. Öğrencilerin turizm işletmelerinde yapmış oldukları stajları değerlendirmelerine ilişkin; staj öncesi ve sonrası görüşleri nelerdir?

2. Öğrencilerin turizm işletmelerinde yapmış oldukları stajları değerlendirmelerine ilişkin; staj öncesi ve sonrası görüşleri arasında anlamlı farklılık var mıdır?

3. Öğrencilerin staj öncesi ve sonrası görüşleri, cinsiyetleri, öğrenim gördükleri okullar, devam etmekte oldukları sınıflar ve staj yaptıkları işletmeleri bulma imkânlarına göre anlamlı farklılık göstermekte midir?

Gerçekleştirilen bu çalışma, staja gitmeden önce ve stajdan döndükten sonra, yapılan stajın öğrenci beklentilerini ne ölçüde karşıladığı ve/veya kendileri açısından ne kadar yararlı olduğunun ortaya konması, konuyla ilgili taraflara ve literatüre katkı yapması bakımından önemli sayılmaktadır.

4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

4.1. Veri Toplama Yöntemi

Araştırmada veri toplama yöntemi olarak anket tekniğinden yararlanılmıştır. Hazırlanan anket, yüz yüze görüşme yöntemiyle araştırma kapsamındaki öğrencilere araştırmacılar tarafından, staj öncesi ve staj sonrası olmak üzere uygulanmıştır. Anket iki bölümden oluşturulmuştur. İlk bölümde, katılımcıların bazı demografik özelliklerini (cinsiyet, devam etmekte oldukları sınıf, öğrenim gördükleri meslek yüksekokulu) ve staj yaptıkları işletmeyi bulma imkânlarını belirlemeye yönelik 4 kapalı uçlu soru yer almaktadır. Anketin ikinci bölümü ise, turizm işletmelerinde staj yapan öğrencilerin, yapmış oldukları stajlara ilişkin değerlendirmelerini içeren 5'li Likert tipinde tasarlanmış 17 ifadeden oluşmaktadır. Araştırmada kullanılan anketin ikinci bölümü, daha önce konuyla ilgili gerçekleştirilmiş çalışmalar (Çakır, 1998; Kozak, 1999; Kuşluyan ve Kuşluyan, 2000; Kozak ve Kızıllırmak, 2001; Jenkins, 2001; Boylu, 2004; Ünlüönen, 2004; Kozak, 2005; Güçer, 2004; Aksu ve

Köksal, 2005; Benli ve Karaosmanoğlu, 2005; Pelit ve Güçer, 2006; Barron vd., 2007; Emir vd., 2008; Atay ve Yıldırım, 2008; Richardson, 2009; Wang vd., 2009) incelenerek oluşturulmuştur. Anketin bu bölümünün, gerek içerik gerekse anlaşılabilirlik açısından uygunluğu, uzman görüşü alınarak ve ön uygulamayla hedef kitleye benzer özellik taşıyan (Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyon Meslek Yüksek Okulu'nda okuyan) 45 kişiyle yüz yüze görüşme yapılarak kontrol edilmiştir. Söz konusu bu grupta karşılıklı görüşme ve alınan geri dönüşler sayesinde anketteki ifadelerin tüm katılımcılar tarafından anlaşılabilirliği olanaklı kılınmıştır.

4.2. Evren ve Örneklem

Afyon Kocatepe Üniversitesi'ne bağlı olarak eğitim öğretim faaliyetlerini sürdüren ve turizm ile ilgili programı bulunan Meslek Yüksek Okulları'ndaki (Afyon Meslek Yüksek Okulu, Sandıklı Meslek Yüksek Okulu ve Dinar Meslek Yüksek Okulu) 2008-2009 yılı yaz döneminde turizm işletmelerinde staj yapan öğrenciler bu araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Bu kapsamda ilgili verilere göre (ilgili okul staj komisyonları) söz konusu programlarda 2008-2009 eğitim ve öğretim yılı yaz döneminde staj yapmak için okul staj komisyonlarına (Afyon Meslek Yüksek Okulu: 64 kişi; Sandıklı Meslek Yüksek Okulu: 85 kişi; Dinar Meslek Yüksek Okulu: 46 kişi) toplam 195 öğrenci başvurmuştur. Belirlenen bu evrene araştırmacıların ulaşma olanağı bulunduğundan örneklem alınma yoluna gidilmemiş ve tam sayım yöntemi kullanılarak tüm hedef kitleye ulaşılması planlanmıştır. Bu doğrultuda 195 tane anket çoğaltılarak, 20 Mayıs 2009-05 Haziran 2009 tarihlerinde staja gidecek söz konusu bu öğrencilere uygulanmıştır. İlgili anket, 20 Aralık 2009-30 Aralık 2009 tarihleri arasında staj dönüşünde de aynı öğrencilere olmak üzere, toplam 182 tane uygulanmıştır. 13 öğrenci ise staj başvurusunda bulunduğu halde stajını ilgili dönemde yapmadığından, söz konusu bu öğrencilere ilk etapta anket uygulanmasına karşın, sonraki dönemde anket uygulanmamıştır. Nihayetinde 182 öğrenci anketi toplanmış, geri dönen anketler içerisinde bazılarının eksik ve hatalı kodlanması sonucu 6 anket değerlendirme dışı bırakılmış ve toplamda 176 anket geçerli kabul edilerek analize tabi tutulmuştur. Araştırmada anket uygulanan ve turizm programı bulunan Meslek Yüksek Okulları'ndan geri dönüş sayısı ise; Afyon Meslek Yüksek Okulu'ndan 55, Sandıklı Meslek Yüksek Okulu'ndan 85 ve Dinar Meslek Yüksek Okulu'ndan 37 olmuştur.

4.3. Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen veriler bilgisayar ortamında SPSS (Statistical Package for Social Sciences) programına kaydedilmiş ve araştırmacının amacına uygun istatistikî veri çözümleme teknikleri kullanılarak analiz edilmiştir. Elde edilen verilerin çözümlenmesinde, yüzde ve frekans, dağılımı, aritmetik ortalama, standart sapma, ilişkili –eşleştirilmiş- örneklem için t testi, bağımsız örneklem için t testi, Anova ve çoklu karşılaştırma (Tukey) analizlerinden faydalanılmıştır. Bu doğrultuda, anket uygulanan öğrencilerin demografik özellikleri, yüzde ve frekans analizleriyle ortaya koyulmuştur. Katılımcıların turizm işletmelerinde yapmış oldukları stajları değerlendirmelerine ilişkin; staj öncesi ve sonrası görüşlerinin karşılaştırılmasında ilişkili -eşleştirilmiş- örneklem için t testi kullanılmıştır. Öğrencilerin staj öncesi ve sonrası görüşlerinin bazı kişisel özelliklerine (cinsiyet, devam etmekte oldukları sınıf, öğrenim gördükleri meslek yüksekokulu) ve staj yaptıkları işletmeyi bulma imkânlarına göre karşılaştırılmasında ise (iki grup için) bağımsız örneklem t testi ve (üç ve daha fazla grup için) tek faktörlü varyans analizi uygulanmıştır. Varyans analizi sonucunda farklılık bulunan grupların ikili karşılaştırılmasında çoklu karşılaştırma testlerinden Tukey testi kullanılmıştır. Araştırmadaki verilerin çözümlenmesinde kullanılan söz konusu bu parametrik testler, verilerin parametrik test koşullarını (verilerin nicel özellik taşıması, örneklem oluşturan birimlerin evrenden yansız olarak seçilmesi, örneklem büyüklüğünün 10'dan az olmaması, varyansların homojen olması vb.) sağlamasından dolayı tercih edilmiştir (Sümbüloğlu ve Sümbüloğlu 2002: 62; Ural ve Kılıç, 2006: 201). Araştırmada veri toplama yöntemi olarak kullanılan anketin ikinci bölümüne ilişkin güvenilirlik analizi Cronbach's Alpha katsayıları hesaplanarak yapılmış ve anketin staj öncesi uygulama sonucu $\alpha=.85$; staj sonrası uygulama sonucu ise $\alpha=.88$ olarak gerçekleşmiştir. Söz konusu bu sonuç araştırmada kullanılan ölçeğin güvenilirlik açısından yeterli olduğu şeklinde değerlendirilebilir (Akgül ve Çevik, 2003; Sekaran, 2003).

5. ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN BULGULAR VE TARTIŞMA

5.1. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Bazı Kişisel Özelliklerine ve Staj Yaptığı İşletmeyi Belirleme Yöntemine İlişkin Bulgular

Tablo 1'de araştırmaya katılan öğrencilerin bazı demografik özellikleri ve staj yaptıkları işletmeyi belirleme yöntemlerine ilişkin bilgiler yer almaktadır.

Tablo 1: Katılımcıların bazı demografik özellikleri ve staj yaptıkları işletmeyi belirleme yöntemlerine ilişkin frekans ve yüzde dağılımları

Değişkenler	Gruplar	f	%
Cinsiyet	Erkek	98	55.4
	Kadın	79	44.6
Sınıfı	1.Sınıf	123	69.5
	2.Sınıf	54	30.5
Okul (MYO)	Afyon MYO	55	31.1
	Sandıklı MYO	85	48.0
	Dinar MYO	37	20.9
İşletmeyi belirleme yöntemi	Öğrencinin kendisi	154	87.0
	Okul	23	13.0

Tablo 1'deki verilere göre, araştırma kapsamındaki öğrencilerin %55.4'ü erkek, %44.6'sı kadın olup; %69.5'i 1. sınıf, %30.5'i 2. sınıf öğrencisidirler. Afyon Kocatepe Üniversitesi kapsamında turizm önlisans eğitimi veren okullarda uygulanan ankete katılan öğrencilerin %31,1'i Afyon Meslek Yüksek Okulu, %48'i Sandıklı Meslek Yüksek Okulu, %20.9'u ise Dinar Meslek Yüksek Okulunda eğitim görmektedirler. Araştırma kapsamındaki öğrencilerin büyük bir çoğunluğu (%87) staj yerlerini kendi imkânlarıyla bulduklarını belirtirken, %13'ü ise okulun yardımıyla (aracılığıyla) staj yerlerini belirlediklerini ifade etmişlerdir.

5.2. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Staj Öncesi ve Sonrası Görüşlerinin Karşılaştırılmasına İlişkin Bulgular

Tablo 2'de ankete katılan turizm önlisans öğrencilerinin turizm işletmelerinde yapmış oldukları sektör stajları hakkında; staja gitmeden ve staj yaptıktan sonraki görüşlerinin aritmetik ortalamaları ve söz konusu bu görüşlerinin karşılaştırılmasına ilişkin gerçekleştirilen ilişkili ölçümler için t-testi sonuçları yer almaktadır.

Tablo 2: Katılımcıların staj öncesi ve staj sonrası görüşlerinin karşılaştırılmasına ilişkin t testi sonuçları

İfadeler * (n=177)	S.öncesi / S.sonrası	\bar{X}	s.s.	t	p
Eğitime uygun (alandan) bölümde staj yapma durumu	Staj öncesi Staj sonrası	4.50 4.53	.58 .57	-.512	.609
Okulda öğrenilen teorik bilgiyi stajda uygulama şansının olması ve bilgilerin pekişmesi durumu	Staj öncesi Staj sonrası	4.36 4.32	.72 .82	.417	.677
Okulda yapılan teorik eğitimin staj esnasında gerçekleştirilen işleri kolaylaştırması durumu	Staj öncesi Staj sonrası	4.42 4.42	.70 .66	-.075	.94
Teorik eğitim sırasında edinme fırsatı bulunamayan alanla ilgili güncel konuları ve yeni gelişmeleri uygulama düzeyinde gerçekleştirme imkânı	Staj öncesi Staj sonrası	4.40 4.15	.71 .89	2.78	.006*
Stajın eğitim alınan bölüme olan ilgiyi artırma durumu	Staj öncesi Staj sonrası	4.32 4.28	.78 .79	.541	.589
Stajın iş yaşamını tanımak açısından yararlı olması durumu	Staj öncesi Staj sonrası	4.38 4.05	.56 .77	4.847	.000**
Stajın mesleki açıdan öğrencinin kendisine olan güvenini artırma durumu	Staj öncesi Staj sonrası	4.53 4.28	.55 .73	3.826	.000**
Stajın yabancı dili geliştirmeye katkı sağlama durumu	Staj öncesi Staj sonrası	4.51 4.19	.61 .70	4.862	.000**
Yapılan stajın mezuniyet sonrası iş yaşamında başarılı olmaya katkı sağlama durumu	Staj öncesi Staj sonrası	4.40 4.10	.61 .99	3.538	.001*
Stajın, okula dönüldüğünde derslere ve konulara bakış açısında olumlu değişimler meydana getirme durumu	Staj öncesi Staj sonrası	4.40 4.07	.60 .99	3.819	.000**

Tablo 2 Devam

İfadeler * (n=177)	S.öncesi / S.sonrası	\bar{X}	s.s.	t	p
Genelde insan ilişkileri, özelden de müşteri-çalışan ilişkileri konusunda tecrübe kazanma durumu	Staj öncesi Staj sonrası	4.46 4.00	.58 1.00	5.415	.000**
Mezun olunca turizm sektöründe çalışma isteğine olumlu katkı sağlama durumu	Staj öncesi Staj sonrası	4.05 4.14	.97 .99	-.845	.399
Staj yapılan işletmelerdeki hizmet içi eğitimin katkı sağlama durumu	Staj öncesi Staj sonrası	3.88 4.04	1.01 1.06	-1.456	.147
Yapılan stajla sektörü daha iyi tanıma imkânının olması durumu	Staj öncesi Staj sonrası	3.86 3.95	.96 1.02	-.832	.407
Stajın süresi mesleki becerilerin geliştirilmesi açısından yeterli olması durumu	Staj öncesi Staj sonrası	3.85 4.31	1.05 .96	-4.080	.000**
İş bölümü ve koordinasyonlu çalışma hakkında tecrübe kazanma durumu	Staj öncesi Staj sonrası	4.08 4.40	.92 .94	-3.066	.003*
Değişik kültürlerden insanları ve yaşam biçimlerini tanıma fırsatının olması durumu	Staj öncesi Staj sonrası	4.07 4.41	.98 1.05	-3.129	.002*

*p<.01 **p<.001

 \bar{X} =Ortalama

s.s.:Standart sapma

*İfadeler öğrencilere, staja girmeden önce; “eğitime uygun (alanında) bölümde staj yapacağımı düşünüyorum”, okulda öğrendiğim teorik bilgiyi stajda uygulama şansı bulacağım ve bilgilerim pekişecek”, “staj, eğitim aldığım bölüme olan ilgimi artıracak”, “stajın iş yaşamını tanımam açısından yararlı olacaktır” şeklinde sorulmuştur. Aynı ifadeler öğrencilere, stajdan döndükten sonra söz konusu durumların gerçekleşip gerçekleşmediğinin tespiti için de; eğitime uygun (alanında) bölümde staj yaptım”, okulda öğrendiğim teorik bilgiyi stajda uygulama şansı buldum ve bilgilerim pekişti”, “staj, eğitim aldığım bölüme olan ilgimi artırdı”, “staj iş yaşamını tanımam açısından yararlı oldu” şeklinde sorulmuştur.

Tablo 2’ye göre “eğitime uygun (alanında) bölümde staj yapma durumu”, “okulda öğrenilen teorik bilginin stajda uygulama şansının olması ve bilgilerin pekiştirilme durumu”, “okulda alınan teorik eğitimin işletmelerdeki uygulamalarla paralellik gösterme durumu”, “stajın eğitim alınan bölüme ilgiyi artırma durumu”, “stajın mezun olununca turizm sektöründe çalışma isteğine olumlu katkı sağlama durumu”, “staj yapılan işletmelerde hizmet içi eğitimin katkı sağlama durumu”, “yapılan stajla sektörü tanıma olanağı durumu” gibi ifadelerle ilişkin öğrencilerin staj öncesi ve staj sonraki değerlendirmeleri arasında .05 düzeyinde anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir ($p>.05$). Diğer taraftan araştırmada, öğrencilerin staj öncesi ve sonrası görüşleri arasında farklılık çıkan konular ağırlıkta olup, söz konusu bu hususlar aşağıda maddeler halinde sunulmuştur:

1. Öğrencilerin, “teorik eğitimleri sırasında görmedikleri güncel konuları ve yeni gelişmeleri, uygulama sırasında görme imkânları” konusundaki staj öncesi ve staj sonrasına ilişkin görüşlerine ait aritmetik ortalamaları arasındaki fark anlamlı bulunmuştur ($p<.01$). Buna göre, araştırma kapsamındaki öğrencilerin staja gitmeden önceki görüşleri ($\bar{x}=4.40$) staj sonrasındaki ($\bar{x}=4.15$) görüşlerinden daha olumludur.
2. Öğrencilerin, “yapılan stajın iş yaşamını tanıma açısından yararlı olacağı” konusundaki staj öncesi ve staj sonrası görüşlerine ait aritmetik ortalamaları arasındaki fark anlamlıdır ($p<.001$). Buna göre, araştırma kapsamındaki öğrencilerin staja gitmeden önceki görüşleri ($\bar{x}=4.38$) staj sonrasındaki ($\bar{x}=4.05$) görüşlerinden daha olumludur.
3. Öğrencilerin, “yapılan stajın mesleki açıdan öz güveni artıracığı” konusundaki staj öncesi ve staj sonrası görüşlerindeki farklılık anlamlı bulunmuştur ($p<.001$). Buna göre,

araştırma kapsamındaki öğrencilerin staja gitmeden önceki görüşleri ($\bar{x}=4.53$) staj sonrasındaki ($\bar{x}=4.28$) görüşlerinden daha olumludur.

4. Öğrencilerin, “yapılan stajın yabancı dili geliştirmeye katkı sağlayacağı” konusundaki staj öncesi ve staj sonrası görüşlerine ait aritmetik ortalamaları arasındaki fark anlamlı bulunmuştur ($p<.001$). Buna göre, araştırma kapsamındaki öğrencilerin staja gitmeden önceki görüşleri ($\bar{x}=4.51$) staj sonrasındaki ($\bar{x}=4.19$) görüşlerinden daha olumludur.
5. Öğrencilerin, “yapılan stajın mezuniyet sonrası iş yaşamında başarılı olmaya katkı sağlayacağı” konusundaki staj öncesi ve staj sonrası görüşlerine ait aritmetik ortalamaları arasındaki fark anlamlıdır ($p<.01$). Buna göre, araştırma kapsamındaki öğrencilerin staja gitmeden önceki görüşleri ($\bar{x}=4.40$) staj sonrasındaki ($x=4.10$) görüşlerinden daha olumludur.
6. Öğrencilerin, “yapılan stajın, okula dönüşte derslere ve konulara bakış açısında olumlu değişimler meydana getirmesi” konusundaki staj öncesi ve staj sonrası görüşlerine ait aritmetik ortalamaları arasındaki fark anlamlıdır ($p<.001$). Buna göre, araştırma kapsamındaki öğrencilerin staja gitmeden önceki görüşleri ($\bar{x}=4.40$) staj sonrasındaki ($\bar{x}=4.07$) görüşlerinden daha olumludur.
7. Öğrencilerin, “yapılan stajla genelde insan ilişkileri özelde de müşteri-çalışan ilişkileri konusunda tecrübe kazanılacağı” konusundaki staj öncesi ve staj sonrası görüşlerine ilişkin aritmetik ortalamaları arasındaki fark anlamlı bulunmuştur ($p<.001$). Buna göre, araştırma kapsamındaki öğrencilerin staja gitmeden önceki görüşleri ($\bar{x}=4.46$) staj sonrasındaki ($\bar{x}=4.0$) görüşlerinden daha olumludur.
8. Öğrencilerin, “staj süresinin mesleki becerileri geliştirmek açısından yeterli olacağı” konusundaki staj öncesi ve staj sonrası görüşlerine ait aritmetik ortalamaları arasındaki fark anlamlı bulunmuştur ($p<.001$). Buna göre, araştırma kapsamındaki öğrencilerin staja gitmeden önceki görüşleri ($\bar{x}=3.85$) staj sonrasındaki ($\bar{x}=4.31$) görüşlerinden daha olumsuzdur.
9. Öğrencilerin, “stajın kendilerine iş bölümü ve koordinasyonlu çalışma açısından tecrübe kazandıracığı” konusundaki staj öncesi ve staj sonrası görüşlerine ait aritmetik ortalamaları arasındaki fark anlamlı bulunmuştur ($p<.01$). Buna göre, araştırma kapsamındaki öğrencilerin staja gitmeden önceki görüşleri ($\bar{x}=4.08$) staj sonrasındaki ($\bar{x}=4.40$) görüşlerinden daha olumsuzdur.

10. Öğrencilerin, “stajın değişik kültürlerden insanları ve yaşam biçimlerini tanımada katkı sağlayacağı” konusundaki staj öncesi ve staj sonrası görüşlerine ait aritmetik ortalamalarına ilişkin fark anlamlı bulunmuştur ($p<.01$). Buna göre, araştırma kapsamındaki öğrencilerin staja gitmeden önceki görüşleri ($\bar{x}=4.07$) staj sonrasındaki ($\bar{x}=4.41$) görüşlerinden daha olumsuzdur.

Yukarıda verilen staj öncesi ve sonrasına ilişkin öğrenci görüşleri arasında farklılık çıkan hususlarda; öğrencilerin staja ilişkin beklentilerinin karşılanmadığını belirtmek olasıdır. Bu durum öğrencilerin, turizm işletmelerinde yapılan stajları fazla önemsememelerine ve çalışmanın kuramsal bölümünde de belirtildiği üzere, stajı öğrenciler için yapılması zorunlu olan bir formaliteden öteye taşımamaktadır. Nitekim aynen bu çalışmada olduğu gibi, öğrencilerin yapmış oldukları stajların beklentilerini karşılamadığı ve bu doğrultuda da yapılan stajdan pek de memnun kalmadıkları konuyla ilgili olarak farklı zaman ve evrenler üzerinde gerçekleştirilen çalışmalarla (Çakır, 1998; Kozak, 1999; Kuşluyan ve Kuşluyan, 2000; Yıldırım, 2002; Yüksel vd., 2002; Gökdeniz vd., 2002; Kozak, 2005; Benli ve Karaosmanoğlu, 2005; Pelit ve Güçer, 2006; Avcı ve Boylu, 2006) da ortaya konmuştur. Özellikle 1980 yılların sonundan itibaren turizm ve turizm işletmeciliği bakımından önemli atılımlar içerisinde olan Türkiye’de, geleceğin kalifiye elamanları olarak, turizm öğrencilerinin, sektörde öğrencilik döneminde yapmış oldukları stajların pek de yararının olmadığını düşünmeleri, hala bu sorunun varlığına işaret etmektedir. Bu doğrultuda, konuyla ilgili olarak, gerek bakanlık gerek sivil toplum kuruluşları, işletmeler ve eğitim kurumları yıllardır bu sorunun varlığı üzerinde hemfikir olmalarına rağmen, bu konuda hali hazırda genel çerçevesi çizilmiş bir standart ölçüsü geliştirilememiştir. Özellikle zincir konumda bulunan bazı işletmeler, staj sürecine profesyonel yaklaşmakta ve bünyelerinde bulunan eğitim bölümleri aracılığıyla işletmelerinde stajyer olarak çalışanları izlemektedirler. Bu izleme, gerek onların işletmede yerine getirdiği görevler bazında olduğu gibi, hizmet içi eğitim olanaklarıyla onların mesleki ve bireysel gelişimlerine katkı bazında da olmaktadır. Bu çerçevede, turizm alanında eğitim alan öğrencilerin sektörde yaptıkları stajların, turizm işletmeleri tarafından bu kapsamda değerlendirilmesi, şüphesiz ki, gerek o öğrencinin mesleğe bakış açısını ve gelişimini, gerekse işletmenin o kişiden sağlayacağı verim ve dahası işletme imajını olumlu olarak etkileyecektir.

Ankete katılan öğrencilerin staj sonrası görüşlerinin, staj öncesi görüşlerine oranla daha olumlu olduğu hususlar ise sadece stajın süresi, stajın iş bölümü ve koordinasyonlu çalışma hakkında tecrübe kazandırması ve değişik kültürlerden insanları ve yaşam biçimlerini tanıma

fırsatı yaratması ifadeleri olmuştur. Diğer taraftan söz konusu bu hususlar dışında kalan ifadelerde öğrencilerin turizm işletmelerinde yapmış oldukları stajlara ilişkin özellikle staj yaptıktan sonraki görüşlerinin daha da olumsuzlaşması, öğrencileri okumuş oldukları bölüm ve bu doğrultuda da gelecekte alanlarıyla ilgili bir iş kolunda çalışma düşüncesinde olumsuzluk yaratacaktır. Bu durum ise, kaynakların verimli kullanılamaması sorununu da ortaya çıkaracaktır. Çünkü kalifiye bir personelin yetişmesi okul çağından başlayıp, ondan sonraki eğitimlerle de devam eden ve önemli miktarda mali kaynak aktarılan bir süreci kapsamaktadır. Hangi alanda olursa olsun, eğitim aldığı meslekle ilgili başka bir alana geçiş ise, hem vazgeçilen alandaki kalifiye personel açığını artıracak, hem de ek bir maliyet unsurunu ortaya çıkaracağından, bu duruma sebep olan etkenlerin ortadan kaldırılmasına yönelik çalışmalara ağırlık verilmelidir. Staj sayesinde ileride yapacağı meslekle belki de ilk kez yakından tanışma olanağı bulacak olan öğrenci, eğitim aldığı alana karşı olumlu bir tutum beslese de, eğer iyi bir staj dönemi geçirmemişse bu süreç onun ileride yapacağı mesleğine karşı geliştirdiği olumlu tutumunu tekrar gözden geçirmesini gündeme getirebilecektir. Nitekim özellikle, turizm alanında okuyan öğrencilerin, turizm sektörüne ilişkin tutumlarına yönelik konuyla ilgili gerçekleştirilen çalışmalar (Avgoustis ve Brother, 1993; Getz, 1994; Airey ve Frontistis, 1997; Koyuncu, 2000; Riley vd., 2002; Yüksel vd., 2002; Kuşluyan, 2003; Brien, 2004; Aksu ve Köksal, 2005; Duman vd., 2006; Avcı ve Boylu, 2006; Ehtiyar ve Üngören, 2008; Öztürk ve Kılıç, 2008, Öztürk ve Pelit, 2008; Richardson, 2009), stajlarını tamamlayan öğrencilerin, sektöre yönelik daha olumsuz bir bakış açısında oldukları sonuçlarına vurgu yapmaktadırlar. Bu doğrultuda, ilgili tarafların (öğrenci, eğitim kurumları, turizm işletmeleri) bahsedilen bu olumsuzlukların giderilmesine yönelik işbirliğinin önemi büyüktür. Bu süreçte, stajın içeriği ve uygulama süreci eğitim kurumları tarafından öğrencilere iyi anlatılmalı, turizm işletmeleri de işletmelerindeki stajyerlerin gerek mesleki gerekse kişisel gelişimine yönelik gerekli uygulamalara işlerlik kazandırmalıdır. Bu noktada işletmeler; gerek sosyal güvenlik imkânlarının, gerekse diğer çalışma koşul ve olanaklarının, stajyerlerin ihtiyaçlarını giderecek nitelikte olmasına özen göstermelidirler.

5.3. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Stajı Değerlendirmelerine Yönelik Staj Öncesi ve Sonrası Görüşlerinin Bazı Demografik Özelliklerine ve Staj Yaptığı İşletmeyi Belirleme Biçimlerine Göre Karşılaştırılması

Tablo 3’de araştırmaya katılan öğrencilerin staj öncesi ve sonrası görüşlerinin bazı demografik özelliklerine ve staj yaptıkları işletmeyi belirleme yöntemlerine yönelik

görüşlerinin karşılaştırılmasına ilişkin yapılan t-tesisi (ikili gruplar için) ve Anova (ikiden fazla gruplar için) testi sonuçları yer almaktadır.

Tablo 3: Katılımcıların staj öncesi ve staj sonrası görüşlerinin bazı demografik özelliklerine göre karşılaştırılmasına ilişkin t-tesisi ve Anova testi sonuçları

Değişkenler	Gruplar	Staj öncesi/ Staj sonrası	n	\bar{X}	s.s.	t/F	p
Cinsiyeti	Erkek	Staj öncesi	98	4.27	.420	.551	.582
	Kadın		79	4.24	.432		
	Erkek	Staj sonrası	98	4.14	.400	-3.001	.003**
	Kadın		79	4.31	.338		
Sınıf	1.sınıf	Staj öncesi	123	4.26	.433	-.085	.932
	2.sınıf		54	4.27	.407		
	1.sınıf	Staj sonrası	123	4.25	.356	2.088	.038*
	2.sınıf		54	4.12	.426		
İşletmeyi belirleme yöntemi	Kendim	Staj öncesi	154	4.31	.406	4.579	.000***
	Okulum		23	3.90	.376		
	Kendim	Staj sonrası	154	4.21	.379	.242	.809
	Okulum		23	4.20	.4116		
Okul	Afyon MYO	Staj öncesi	55	4.07 a	.362	39.203	.000***
	Sandıklı MYO		85	4.19 b	.345		
	Dinar MYO		37	4.71 c	.363		
	Afyon MYO	Staj sonrası	55	4.32 a	.251	4.160	.017*
	Sandıklı MYO		85	4.13 b	.424		
	Dinar MYO		37	4.22 c	.410		

*:p<.05 **:p<.01 ***:p<.001 a,b,c: Tukey testi sonuçlarına göre farklı harfleri içeren gruplar arasındaki farklar önemlidir.

Tablo 3'e göre, öğrencilerin staj öncesi görüşleri; cinsiyetleri ve devam etmekte oldukları sınıflar bakımından istatistiği açıdan herhangi bir farklılık göstermemektedir ($p>.05$). Öğrencilerin, işletmeleri bulma biçimlerine göre staj sonrası görüşleri arasında da istatistiği açıdan anlamlı bir farklılık yoktur ($p>.05$).

Diğer taraftan araştırmaya katılan Meslek Yüksek Okulu öğrencilerinin görüşleri; cinsiyetleri ve devam etmekte oldukları sınıflara göre, staj sonrasında istatistiği açıdan farklılık göstermektedir ($p<.05$). Öğrencilerin işletmeleri bulma biçimlerine göre ise staj öncesi görüşleri arasında istatistiği açıdan anlamlı farklılıklar vardır ($p<.05$). Okul grubunda ise öğrencilerin hem staj öncesi hem de staj sonrası görüşleri istatistiği açıdan farklılıklar göstermektedir ($p<.05$). Bu sonuçlara göre, staj sonrası değerlendirme bakımından erkek öğrencilerin görüşleri ($\bar{x}=4.14$), kadın öğrencilere göre ($\bar{x}=4.31$) daha olumsuzdur. Diğer bir anlatımla, kadınlar turizm işletmelerinde yapmış oldukları staja ilişkin, staj sonunda yaptıkları değerlendirmelerinde erkeklere oranla daha olumludur.

Birinci sınıfa giden öğrencilerin ($\bar{x}=4.25$) staj sonrası stajı değerlendirmelerine ilişkin görüşleri, ikinci sınıflardan ($\bar{x}=4.12$) daha olumludur. Bu sonucu, öğrencilerin sınıfları ilerledikçe sektörde daha fazla tecrübe edinmeleri ve sektörde edindikleri bu tecrübelerinin de genelde sektöre yönelik düşüncelerine pek olumlu yansımadağı şeklinde yorumlamak mümkündür ki, çalışma içerisinde de belirtildiğı üzere, özellikle turizm alanında üniversite düzeyinde eğitim almakta veya mezun olan bireyler üzerinde gerçekleştirilen araştırmalarda (Pavesic ve Brymer, 1990; Kozak, 1999; Pizam, 1999; Kuşluyan ve Kuşluyan, 2000; Boella, 2000; Kozak ve Kızılırmak, 2001; Jenkins, 2001; Baum, 2002; Aksu ve Köksal, 2005; Avcı ve Boylu, 2006; Barron vd., 2007; Richardson, 2009) söz konusu bu kişilerin, turizm sektörüne olumsuz baktıkları ve bu doğrultuda sektörde kariyer yapmaya da pek de sıcak bakmadıklarına yönelik bulgular elde edilmiştir. Bu durum, şüphesiz ki ülkede geçerli olan yasa-yönetmelik ve yetkili kurumların izledikleri politikalarla da ilişkili olduğu gibi, özellikle konunun muhatabı olan tarafların (eğitim kurumları, işletmeler) stajın aynı zamanda kişinin ilerdeki kariyerine olacak olumlu katkısını, öğrencilerine gerekçeleriyle birlikte anlatmalıdır. Eğitim kurumları, stajın illa da para kazanılacak bir süreç olmadığı, aksine meslekle ilgili uygulamalı bilgilerin öğrenilmesi, iş işleyiş ve süreçlerinin yerinde görülmesi açısından eğitim ve öğretim müfredatının en önemli ayağı olduğu konusunu da öğrencilerine detaylıca bilgi sunmalıdırlar. Diğer taraftan, sektördeki işletmeler de, stajyeri ucuz işgücü olarak görmekten uzak politikalar izlemelidirler. Özellikle hizmet içi eğitim faaliyetleri ve bu faaliyetler içerisinde rotasyon uygulamalarına kesinlikle yer vermelidirler.

Staj yerini kendi bulan öğrencilerin ($\bar{x}=4.31$), staja gitmeden önceki staja ilişkin değerlendirmeleri staj yerini okulun bulunduğu öğrencilere ($\bar{x}=3.90$) göre daha olumlu olmuştur. Bu sonuç, öğrencilerin staj yapacakları işletmeyi kendisi ayarladığı için, bu işletme ve uygulamalarını daha önceden tanınmasından kaynaklanabilmektedir. Araştırma kapsamındaki öğrencilerinin okudukları Meslek Yüksek Okulu'na göre staj öncesi görüşlerinde staja ilişkin değerlendirmesi en olumlu olan grup Dinar Meslek Yüksek Okulu öğrencileri ($\bar{x}=4.71$) olurken, en olumsuz grubu Afyon Meslek Yüksekokulu öğrencileri oluşturmaktadır ($\bar{x}=4.07$). Staj sonrası görüşlerde ise tersine Afyon Meslek Yüksek Okulu öğrencilerinin staja ilişkin değerlendirmelerde en olumlu ($\bar{x}=4.32$) grubu oluşturmuştur. Bu kapsamda, Afyon Meslek Yüksek Okulu öğrencileri okullarının Afyonkarahisar merkezde bulunması ve bu vesileyle merkezde birçok 5 yıldızlı otel ve turizm işletmesinin mevcudiyeti, öğrencilerin bu işletmelerde uygulama yapma imkânını bulma şansına sahip olmaları ve eğitim kurumlarının da bu işletmelerle bağlantıya geçerek öğrencilerinin stajlarını bu

işletmelerde yapmalarını sağlamalarının etkisi olabilir. Nihayetinde, gerek okuldaki stajla ilgili komisyonların denetimleri, gerekse işletmelerle kurulan işbirliği vasıtasıyla staj sürecinin gerekleriyle birlikte yerine getirilmesi sağlanmış olabilir. Bu durumda da, staja gitmeden önce olumsuz bir tutum sergileyen öğrencilerin, staj yaptıktan sonra bahsedilen bu işbirliğinden dolayı da stajı verimli olarak geçirmeleri olanaklı kılınmıştır.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Turizm eğitimi almakta olan veya bu alandan mezun olan kişilerin kariyer gelişim planlarında önemli ölçüde yarar sağlayacak akademik yönlü çalışmalar, ilgili eğitim kurumlarının gerek sektör beklentileri, gerekse bu kurumlarda eğitim-öğretim gören bireylerin kariyer alanlarının belirlenmesinde önemli ölçüde olumlu gelişmelerden sayılabilir. Bu noktada, turizm eğitimi alan öğrencilerin turizm işletmelerinde yapacakları/yaptıkları stajlar da, öğrencilerin gelecekteki kariyer yaşamlarının planlanması ve sektörde çalışıp çalışmayacaklarıyla ilgili karar vermelerinde önemli bir etkidir. Çünkü işletmede gerçekleştirilen staj sayesinde, öğrenci çalışma yaşamının içerisinde yer almakta, işletmede stajyer olduğu dönemde yürüttüğü göreve bağlı olarak da bizzat sorumluluk almayı gerektiren görevler üstlenebilmektedir. Fakat bu husus, stajdan amaçlananın ne olduğuna ve nasıl işletildiğine bağlıdır. Özellikle bu konuda büyük aksaklıkların yaşandığı çalışma içerisinde de belirtildiği üzere konuyla ilgili gerçekleştirilen çalışmalarda üzerinde durulan hususlardandır. Konuyla ilgili olarak gerçekleştirilen bu çalışma kapsamındaki, Afyon Kocatepe Üniversitesine bağlı Meslek Yüksek Okulları'ndaki turizm programlarında okuyan öğrencilerin, turizm işletmelerinde yaptıkları stajları, staja gitmeden ve staj yaptıktan sonra değerlendirmelerinde de benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin hemen hemen hepsi sektörde yaptıkları stajlara ilişkin olumsuz bir tutum ortaya koymuşlardır. Özellikle bu olumsuzluk, staj yapıp döndükten sonra daha da artmıştır. Öğrencilerin staj sonrası görüşlerinin, staj öncesi görüşlerine oranla daha olumlu olduğu konular, sadece stajın süresi, stajın iş bölümü ve koordinasyonlu çalışma hakkında tecrübe kazandırması ve değişik kültürlerden insanları ve yaşam biçimlerini tanıma fırsatı yaratması ifadeleri olmuştur.

Araştırmadan çıkan bir başka sonuç da staj yerini kendisi bulan öğrencilerin staja gitmeden önceki düşüncelerinin, staj yerini okulun bulduğu öğrencilere göre daha olumlu olduğudur. Bu sonuç, öğrencilerin staj yapacakları işletmeyi kendisi ayarladığı için, daha önceden tanınması veya görüşmeler sonucu işletme hakkında fikir edinmesi ve dolayısıyla o işletme şartlarını bilmesi ve bu durumun da çalışılacak işletmenin staj sürecinde kendisine fayda sağlayacağına olan inancından kaynaklanabilmektedir. Diğer taraftan, öğrencilerin staj

yeri bulma konusuyla ilgili turizm eğitim kurumları arasında farklı uygulamalar dikkat çekmektedir. Bir kısım turizm eğitim kurumu, öğrencilerin staj yerlerini tamamen veya kısmen kendisi ayarlamakta ve bu doğrultuda ayarlanan bu işletmede staj yapmayı gerekli kılmakta, bir kısım eğitim kurumları ise staj yerinin ayarlanması konusunda sorumluluğu tamamıyla öğrencilere bırakmaktadır. Özellikle yüksek öğretim düzeyinde turizm eğitimi verilen eğitim kurumları tarafından uygulanmakta olan bu yöntemde, henüz bir birliktelik sağlanamamıştır. Bu konuyla ilgili de ilgili eğitim kurumlarının oluşturacakları ortak bir yol haritasıyla, uygulamada birlikte hareket edilmesini olanaklı kılacak planlamalar yapılmalıdır.

Turizm eğitimi, nihayetinde mesleğe yönelik olduğu için ve özellikle Meslek Yüksek Okulu düzeyinde turizm eğitimi alan öğrencilerin operasyonel düzeydeki uygulamalara da hâkim olması gerekliliği, bu kurumlarda uygulanan meslek stajının önemini daha da artırmaktadır. Bu doğrultuda, staj sürecine ilişkin gerek şimdiye kadar yapılan çalışma sonuçları gerekse bu çalışmayla ortaya konulan sorunların devam etmesi, bu alanda daha yapılacak çok şeyin olduğu noktasında uzmanları birleştirmektedir. Yapılacak olan tüm çalışmaların, bu alanda eğitim alan bireylerin kariyer yönelimlerine de katkıda bulunacağı şüphesizdir.

Gerek konuyla ilgili gerçekleştirilen, gerekse bu çalışmadan çıkan sonuçlar doğrultusunda, üniversite düzeyinde turizm eğitimi veren okullardaki staj faaliyetlerinin tüm tarafların beklentilerini karşılayacak şekilde düzenlemelerine katkı sağlayacak diğer belli başlı önerileri şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Üniversite düzeyindeki turizm eğitim müfredatlarında sektörle ilgili uygulama derslerine yer veriliyor olsa da staj; öğrencilerin çalışma hayatını yerinde görmeleri ve uygulama derslerinde edindikleri pratik bilgileri uygulamaya geçirme fırsatı bulmaları bakımından önemli bir faaliyettir. Bu kapsamda özellikle eğitim kurumları, stajın ileride meslek yaşamında referans sağlayacak önemli bir faaliyet olduğunun bilincini öğrencilere vermelidirler. Bu durum öğrencilerin staja ilişkin ön yargılarını da ortadan kaldırmaya katkı sağlayacaktır.

- Staj faaliyetlerinin süresinde ve programların türüne göre staj yapılacak işletme türlerinde turizm eğitimi veren kurumlar arasında birlikteliğin sağlanması faydalı olacaktır.

- Turizm eğitim kurumlarında görevlendirilen staj komisyon üyelerinin, işletmelerle sözleşme yapma, staj şartlarını ayarlama, eğitim kurumları ile işletmeler arasında

koordinasyonu sağlamada etkin rol oynayabilmeleri için yetkilerinin artırılması gerekmektedir.

•Öğrencilerin turizm işletmelerinde yaptıkları/yapacakları staj faaliyetlerini gereksiz görmelerine neden olan işletmeler ve eğitim kurumlarından kaynaklanan sorunlara (stajyerin ucuz işgücü olarak görülmesi, sosyal güvenlik imkânları, hizmet içi eğitim, stajyerlerin barınma sorunları vb.) ilişkin turizm işletme ve eğitim kurumlarından oluşan ortak komisyonlar kurularak çözüm önerileri geliştirilmelidir. Nihayetinde yapılacak anlaşmalarda, bu hususların belirli kuarallara bağlanması, bu sorunların çözümüne katkı sağlayacaktır.

• Stajyer öğrencilerin, stajdan beklediği faydayı almasını sağlayacak rotasyon uygulamalarının hayata geçirilmesi konusunda turizm işletmelerinin hassas davranması konusunda gereken önlemler alınmalıdır.

•Özellikle insan kaynakları konusunda tutarlı politika ve stratejisi bulunan işletmelerle staj anlaşmaları yapılması önerilmektedir. Staj anlaşması yapılacak işletmelerde uyumlaştırma, rotasyon, hizmetiçi eğitim, ücret düzeyi, çalışma saatleri kıstaslarına bakılmalı ve staj anlaşmasının içeriğinde bu kıstaslara yer verilmelidir.

•Staj yapılan işletmeler ve eğitim kurumları öğrencilerin staj sonu performanslarını değerlendirmelidirler.

Sonuç olarak, turizm ile ilgili kamu, özel sektör kuruluşları ve eğitim kurumları yıllardır mesleki turizm eğitiminin ve bu eğitim içerisinde zorunlu bir koşul olan öğrencilerin staj faaliyetleri esnasında karşılaştıkları güçlükleri; bu konu ile ilgili olarak yapılan pek çok araştırma aracılığı ile tartıştığına ve büyük oranda bildiğine göre, yukarıda sayılan önerilere doğru ve planlı bir şekilde işlerlik kazandırılması için atılacak her adım, gerek turizm eğitimi alan öğrencilerin, gerekse sektördeki hizmet kalitesinin yükseltilmesi açısından son derece önemli ve olumlu bir gelişme olarak tüm taraflar (eğitim kurumları, sektör, öğrenciler vb.) açısından kabul görecektir.

KAYNAKÇA

- Airey, D. and Frontistis, A. (1997). "Attitudes to Careers in Tourism: An Anglo Greek Comparasion". *Tourism Management*. 18(3): 149-158.
- Airey, D. and Johnson, S. (1999). "The Content of Tourism Degree Courses in the UK". *Tourism Management*, 20(2): 229-235.
- Airey, D. (2005). Growth and Development. in D. Airey & J. Tribe (Eds.), *An International Handbook of tourism education* (pp. 13-24). Oxford: Elsevier.
- Akgül, A. ve Çevik, O. (2003). İstatistiksel Analiz Teknikleri, "SPSS'te İşletme Yönetimi Uygulamaları". Ankara: Emek Ofset Ltd. Şti.
- Aksu, A. and Koksall C.D. (2005). "Perceptions and Attitudes of Tourism Students in Turkey". *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 17(5): 436-447.
- Akoğlan, M. ve Okumuş F. (1991). "Stajyer Öğrenci Sorunları ve Bu Konuda Bir Anket Çalışması". *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, Temmuz-Ağustos, 32-33.
- Alemdar, T. (1992). "Turizm Eğitiminde Stajlar Konusunda Bir Model", *Turizm Eğitimi Konferansı/Workshop*, 9-11 Aralık, (ss.357-360). Ankara: Turizm Bakanlığı Turizm Eğitimi Genel Müdürlüğü Yayını.
- Alexander, M. (2007). "Reflecting on Changes in Operational Training in Uk Hospitality Management Degree Programmes". *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 19(3): 211-220.
- Altınay, M. (1996). "Turizm Öğrencilerinin Stajdan Beklentileri ve Doğu Akdeniz Üniversitesi Örneği". *Turizmde Seçme Makaleler 26*, (ss.1-13), İstanbul TUGEV.
- Amoah, V. ve Baum, T. (1997). "Tourism Education: Policy Versus Practice". *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 9(1): 5-12.
- Atay, L. ve Yıldırım, H. M (2008). "Lisans Düzeyinde Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Memnuniyetlerine Yönelik Bir Araştırma", *SOİD Dergisi*. 5(3): 6-14
- Avcı, U. and Boylu, Y. (2006). "A Comparative Study into the Satisfaction of Tourism Students With Their Internship". *Türk-Kazakh International Tourism Conference "New Perspectives and Values in World Tourism & Tourism Management"* Proceedings Book II, pp. 1376-1384.
- Avgoustis, S. H. and Brother, L. R. (1993). "Education and Career Concerns of Hospitality Management Students in An Associate Degree Program". *Hospitality and Tourism Tourism Educator*, 5(3): 11-20.
- Baron, P. and Maxwell, G. (1993). "Hospitality Management Students' Image of the Hospitality Industry", *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 5(5): 5-8.
- Barron, P. E., Maxwell, G. A., Broadbridge, A. and Ogden, S. (2007). "The Experiences, Perceptions and Expectations of Careers in the Hospitality Industry: Views from Generation Y". *The Journal of Hospitality and Tourism Management*, 14(2):119-128.
- Baum, T. (2002). "Skills Training in the Hospitality Sector: A Review of Issues", *Journal of Vocational Education & Training*, Vol. 54 No.3, pp.343-63.
- Beggs B., Ross, C. M. and Goodwin, B. (2008). "A Comparison of Student and Practitioner Perspectives of the Travel and Tourism Internship". *Journal of Hospitality, Leisure, Sport and Tourism Education*, 7(1): 31 - 39
- Benli, T. ve Karaosmanoğlu, K. (2005). "Turizm Sektöründeki İşletmelerde Meslek Stajını Yapan Ön Lisans ve Lisans Öğrencilerinin Sorunlarına İlişkin Bir Alan Çalışması". *Mevzuat Dergisi*, 8(88), <http://www.mevzuatdergisi.com/2005/04a/04.htm> (Erişim Tarihi: 25.02.2010).

- Boella, M. J. (2000). *Human Resource Management in the Hospitality Industry*. Cheltenham, Stanley Thornes.
- Boylu, Y. (2004). *Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Liselerinde Öğrenim Gören Öğrencilerin Okul Amacına Yönelik Beklentilerinin Değerlendirilmesi (Yayınlanmamış Doktora Tezi)*. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Brien, A. (2004). "Do I want a Job in Hospitality? Only Till I Get a Real Job!", in: K.A. Smith and C. Schott, Editors, *Proceedings of the New Zealand Tourism and Hospitality Research Conference* Wellington, NZ.
- Broadbridge, A. M., Maxwell, G. A. and Ogden, S. M. (2007). *Students' View of Retail Employment – Key Findings from Generation Ys*, *International Journal of Retail & Distribution Management*, Vol. 35 No.12, pp.982-92.
- Buluç, G. (1992). "Turizm ve Otel İşletmeciliği Eğitiminde Stajın Önemi". *Turizm Eğitimi Konferans-Workshop*, 9-11 Aralık, (ss.365-368). Ankara, Turizm Bakanlığı Turizm Eğitim Genel Müdürlüğü.
- Busby, G. (2003). "Tourism Degree Internships: A Longitudinal Study". *Journal of Vocational Education and Training*, 55(3):319-334.
- Casado, M. A. (1992). "Student Expectations of Hospitality Jobs". *Cornell Hotel and Restaurant and Administration Quarterly*, 33(4):80-82.
- Cho, M. (2006). Student Perspectives on the Quality of Hotel Management Internships. *Journal of Teaching in Travel & Tourism*, 6(1)1 : 61 – 76.
- Collins, A. B. (2002). "Gateway to the Real World, Industrial Training: Dilemmas and Problems". *Tourism Management*, 23(1): 93 -96.
- Cooper, C., Shepherd, R., and Westlake, J. (1996). *Educating the Educators in Tourism: A manual of Tourism and Hospitality Education*. Guildford, Surrey: World Tourism Organization and University of Surrey.
- Çakır, İ. (1998). "Türkiye'de Lisans Düzeyi Turizm Eğitiminde Staj Sorunları ve Çözüm Önerileri". 1. Ulusal Turizm Sempozyumu Bildiri Kitapçığı, Eğirdir: Süleyman Demirel Üniversitesi Eğirdir Meslek Yüksekokulu.
- Çapar, B. (2002). "Turizm Sektörü-Turizm Eğitim Kurumları İşbirliği, Staj Sorunları ve Çözüm Önerileri". *Turizm Eğitimi Konferans-Workshop* (ss.415-426).11 Aralık, Ankara, Turizm Bakanlığı Turizm Eğitim Genel Müdürlüğü.
- Çelik, K. (2006). *Otellerde Staj Yapan Öğrencilerin ve Otel Yöneticilerinin Memnuniyet Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Çetin, Ş. (1995). "Mersin Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Öğrencilerinin Genel Profili ve Eğitim-Öğretim Sorunları", *Turizmde Seçme Makaleler*. 35: 22-34.
- Çetin, Ş. (2005). "Öğrenci Stajlarında Yararlanılan Dersler Üzerine Amprik Bir Araştırma: Mersin Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Örneği". *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 16(2): 154-169
- Çetinkaya, F. F. (2004). *Otel İşletmelerinde Verilen Hizmet İçi Eğitimin Yeterliliğinin Değerlendirilmesi: İstanbul İli Örneği (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Dağdeviren, A. (2007). *Lisans Düzeyinde Turizm Eğitimi Veren Kurumların Ders Programlarının Fonksiyonel Açısından Değerlendirilmesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Demirer, H. (2000). "Kapadokya Bölgesi Turizm Belgeli Konaklama İşletmeleri Üst ve Orta Düzey Yöneticilerin Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Öğrencilerinden Beklentilerini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma". *Kapadokya Toplantıları VII*, 18 Nisan, Nevşehir.
- Duman, T., Tepeci, M. ve Unur, K. (2006). "Mersin'de Yükseköğretim ve Ortaöğretim Düzeyinde Turizm Eğitimi Almakta Olan Öğrencilerin Sektörün Çalışma Koşullarını Algılamaları ve Sektörde Çalışma İsteklerinin Karşılaştırmalı Analizi". *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 17(1): 51-67.
- Ehtiyar, R. ve Üngören, E. (2008). "Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Umutsuzluk ve Kaygı Seviyeleri ile Eğitime Yönelik Tutumları Arasındaki İlişkinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(4): 159-181.
- Emir, O., Arslan, S. ve Kılıçkaya, Ş. (2008). "Turizm İşletmeciliği Programı Öğrencilerinin Staj Uygulamaları Hakkındaki Görüşlerinin Değerlendirilmesi: Afyon Kocatepe Üniversitesi Örneği", *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, 10 (2): 273-291.
- Esin, Ö. (1992). "Yüksekokul Düzeyindeki Eğitim Kurumlarında Öğrenci Staj ve Uygulamalarında Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri". *Turizm Eğitimi Konferans-Workshop* (ss. 361-364). 9-11 Aralık, Ankara: Turizm Bakanlığı Turizm Eğitimi Genel Müdürlüğü.
- Fayos-Sola, E. (1997). *Introduction to TEDQUAL: A Methodology for Quality in Tourism Education and Training*. Madrid: The World Tourism Organization.
- Fırat, Z. (1997). *Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi Öğrencilerinin Staj Faaliyetlerinin Organizasyonu Sektör Beklentileri ve Öğrencilerin Tatmin Düzeylerinin Ölçülmesi (Yayınlanmamış Doktora Tezi)*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü.
- Gamble, P. (1992). "The Educational Challenge for Hospitality and Tourism Studies". *Tourism Management*, (March): 6-10.
- Gökdeniz, A., H., Çeken ve B., Erdem. (2002). "Okul Sektör İşbirliği Çerçevesinde Stajdan Beklentiler, Sorunlar ve Çözüm Önerilerine Yönelik Bir Uygulama". *Turizm Eğitimi Konferans-Workshop* (ss.343-359), Ankara: Turizm Bakanlığı Turizm Eğitimi Genel Müdürlüğü.
- Hacıoğlu, N., Kaşlı, M., Şahin S. ve Tetik, N. (2008). *Türkiye'de Turizm Eğitimi*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Getz, D. (1994). "Students' Work Experiences, Perceptions and Attitudes towards Careers in Hospitality and Tourism: A longitudinal Case Study in Spey Valley, Scotland", *International Journal of Hospitality Management*, 13(1): 25-37.
- Gören, R. (2005). *Yükseköğretim Düzeyinde Turizm Eğitimi Veren Vakıf ve Devlet Üniversitelerindeki Staj Uygulamalarına Yönelik Karşılaştırmalı Bir Analiz: Ankara İli Örneği (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Eğitimi Bilim Dalı.
- Güçer, E. (2004). *Türkiye'deki Turizm Eğitimi İle Avrupa Birliği Üyesi Ülkelerdeki Turizm Eğitiminin Karşılaştırılması ve Sektörün Turizm Eğitiminden Beklentileri (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Ilgaz, S. ve Çakar, M. (2002). "Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin staj Problemleri: Başkent Üniversitesi İİBF Turizm İşletmeciliği Bölümü Öğrencileri Üzerinde Yapılan Bir Araştırma", *Turizm Eğitimi Konferans-Workshop* (ss.385-391). Ankara: Turizm Bakanlığı Turizm Eğitimi Genel Müdürlüğü.
- Jenkins, A. K. (2001). "Making a Career of it? Hospitality Students' Future Perspectives: An Anglo-Dutch Study". *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 13(1): 13-20
- Johns, N. and McKechnie, M. (1995). "Career Demands and Learning Perceptions of Hotel and Catering Graduates Ten Years on", *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 7(5): 9-12.

- Kırlı, T. (2006). Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Liselerinde Uygulanmakta Olan Meslek Stajlarının Öğrenci Beklentilerini Karşılama Düzeyine Yönelik Bir Araştırma (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- King, B., Mckercher, B. and Waryszak, R. (2003). "A Comparative Study of Hospitality and Tourism Graduates in Australia and Hong Kong". *International Journal of Tourism Research*, 5: 409–420.
- Koh, K. (1995). "Designing the Four-year Tourism Management Curriculum: A Marketing Approach". *Journal of Travel Research*, Summer: 68–72.
- Koko, J. and Guerrier, Y. (1994). "Overeducation, Underemployment and Job Satisfaction: A Study of Finnish Hotel Receptionist". *International Journal of Hospitality Management*, 13(4): 375-386.
- Koyuncu, M. (2000). "Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Öğrencilerinin Turizm İşletmecileri Yöneticilerinden Beklentileri". *Kapadokya Toplantıları*. 18. Nisan. Nevşehir: Erciyes Üniversitesi.
- Kozak, N. (1992). "Türkiye’de Üniversite Düzeyi Mesleki Turizm Eğitime Yönelik Programların Sorunları ve Bazı Öneriler". *Turizm Eğitimi Konferansı/Workshop*, 9-11 Aralık. Ankara: Turizm Bakanlığı Turizm Eğitimi Genel Müdürlüğü Yayını.
- Kozak, N. (2005). Staj Dosyası (I): Öğrencilerin Yaşadıkları Sorunlar; Staj Dosyası (II) : Sektörün Ve Turizm Programlarının Görüşleri; Staj Dosyası (III): Turizm Sektöründe Staj Üzerine Bazı Görüşler: <http://www.turizm gazetesi.com/articles/article.aspx?id=25083> (Erişim. 20.12.2009)
- Kozak, M., A. ve Kızılırmak, İ. (2001). "Türkiye’de Meslek Yüksekokulu Turizm Otelcilik Programı Öğrencilerinin Turizm Sektörüne Yönelik Tutumlarının Demografik Değişkenlere Göre Değişimi: Anadolu, Akdeniz ve Karedeniz Teknik Üniversitesi Öğrencileri Üzerine Bir Uygulama". *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, Bahar: 9-16.
- Kozak, M. A. (1999). "Eskişehir Meslek Yüksekokulu Öğrenci Stajları Üzerine Bir Araştırma: Turizm-Otelcilik ile Diğer Programların Karşılaştırılması", *Anatolia; Turizm Araştırmaları Dergisi*, 10(Eylül-Aralık): 37-47.
- Kuşlvan, S. (2000). "Turizm İşletmeciliği Öğrencilerinin ve Turizm İşletmeleri Yöneticilerinin Birbirinden Beklentileri". *Nevşehir Kapadokya Toplantıları VII*.
- Kuşlvan, S. and Kuslvan, Z. (2000). "Perceptions and Attitudes of Undergraduate Tourism Students Towards Working in the Tourism Industry in Turkey". *Tourism Management* (21):251-269.
- Kuşlvan, S. (2003). "Employee Attitudes and Behaviors and their Roles for Tourism and Hospitality Businesses". In S. Kuslvan, (Ed.), *Managing Employee Attitudes and Behaviors in the Tourism and Hospitality Industry* (ss.25-50). New York, Nova Science Publishers.
- Küçüktopuzlu, K., F. (2002). "Turizm Eğitimi Veren Yüksekokulların Staj Programlarında Eşgüdümün Sağlanması ve Çözüm Önerileri", *Turizm Eğitimi Konferansı-Workshop* (ss. 335-342) 9-11 Aralık, Ankara: Turizm Bakanlığı Turizm Eğitimi Genel Müdürlüğü.
- McMahon, U. and Quinn, U. (1995). "Maximising the Hospitality Management Student Work Placement Experience: A Case Study". *Education and Training*, 37(4): 13-17.
- Morrison, A. and O’Mahony, B. (2003). "The Liberation of Hospitality Management Education", *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 15(1): 38-44.
- Ömerzi, A. ve Ayata, M., A. (1992). "Akdeniz Üniversitesi Antalya Meslek Yüksekokulu Turizm ve Otelcilik Programı Öğrencilerinin Ağırlama Sektöründe Yaptığı Uygulama ve Stajlar". *Turizm Eğitimi Konferansı-Workshop* (ss. 369-376), 9-11 Aralık, Ankara: Turizm Bakanlığı Turizm Eğitimi Genel Müdürlüğü.
- Sekeran, U. (2003). *Research Methods for Business*, New York: John Wiley.

- Özkan, E. (1992). “Yüksekökol Düzeyindeki Turizm Eğitim Kurumlarında Öğrenci Staj ve Uygulamalarında Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri”. *Turizm Eğitimi Konferans-Workshop* (ss. 357-360), 9-11 Aralık, Ankara: Turizm Bakanlığı Turizm Eğitim Genel Müdürlüğü.
- Öztürk, Y. ve Kılıç (2008). “Turizm Alanında Lisans Eğitimi Alan Öğrencilerin Sektöre İlişkin DEğerlendirmeleri”. *III. Balıkesir Ulusal Turizm Kongresi*, (ss. 248-254). Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu.
- Öztürk, Y. ve Pelit, E. (2008). “Turizm Alanında İşletmecilik ve Öğretmenlik Eğitimi Alan Öğrencilerin Kariyer Tercihleri Üzerine Bir Araştırma”. *III. Balıkesir Ulusal Turizm Kongresi*, (ss. 353-360). Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu.
- Pavesic, D. and Breymer, R. (1990). “Job Satisfaction: What is Happening to the Young Managers”, *Cornell Hotel and Restaurant Administration Quarterly*, 31(1): 90-96.
- Pelit, E. ve Güçer, E. (2006). “Turizm Alanında Öğretmenlik Eğitimi Alan Öğrencilerin Turizm İşletmelerinde Yaptıkları Stajları Değerlendirmeler Üzerine Bir Araştırma”, *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1: 139-163.
- Pizam, A., (1999). “The State of Travel and Tourism Human Resources in Latin America”. *Tourism Management*, 20(5): 575-586.
- Purcell, K. and Quinn, J. (1996). “Exploring the Education and Employment Equation in Hospitality Management: A Comparison of Graduates and HNDs”, *International Journal of Hospitality Management*, 15(1): 51-68.
- Richardson, S. (2009). “Undergraduates’ Perceptions of Tourism and Hospitality as a Career Choice”. *International Journal of Hospitality Management*, 28(3): 382-388.
- Riley, M., Ladkin, A. and Szivas, E. (2002). *Tourism Employment: Analysis and Planning*. UK: Channel View Publications.
- Rimington, M. (1999). “Vocational Education: Challenges for Hospitality Management in the New Millennium”. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 11(4): 186.197.
- Sarı, H. (2007). *Ortaöğretim Düzeyinde Mesleki Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Staj Sürecinne Adaptasyonu Üzerinde Bir Araştırma (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Sarıışık, M., (2007). “Turizm Sektöründe Meslek Sahibi Olmaya Yönelten Etkenler: Meslek Yüksekokulu Öğrencilerine Yönelik Bir Çalışma”. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 18 (2): 143-160.
- Sekeran, U. (2003), *Research Methods For Business*, New York, John Wiley.
- Sem, J. and Climents, C. (1996). “Tourism and Recreation Management: Strategies for Public Lands”. *Parks & Recreation*, 31(9): 92-105.
- Sümbüloğlu, K. ve Sümbüloğlu, V. (2002). *Biyoistatistik (10. Baskı)*, Ankara: Hatiboğlu Basım ve Yayım San. Tic. Ltd. Şti.
- Tan, J. and Morgan, D. (2002). “Future Development of Australian Tourism Curriculum: Views from Education and the Tourism Industry”. *Pacific Tourism Review*, 6: 61–65.
- Ural, A., ve Kılıç, İ. (2005). *Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS ile Veri Analizi*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Taşkın, M. (2006). *Ortaöğretim Turizm Eğitiminde Staj ve İzmir İli Anadolu Otelcilik Turizm Meslek Liselerinde Bir Uygulama (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Türk Dil Kurumu. (2010). <http://www.tdk.gov.tr/TR/Genel/SozBul.aspx?F6E10F8892433CFFA AF6AA849816B2EF4376734BED947CDE&Kelime=staj> (Erişim Tarihi: 28.02.2010).
- TOBB (2007). Türkiye’de Mesleki ve Teknik Eğitim Konusundaki Temel Sorunlar ve Çözüm Önerileri. Ankara: TOBB Mesleki Eğitim Komisyonu.
- Ünlüöner, K. (2000). “Turizm İşletmeciliği Öğretmenlik Programlarının Öğrenci Beklentileri ve Algılamaları Açısından Değerlendirilmesi”. *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3: 218-238.
- Ünlüöner, K. (2004). “Turizm İşletmeciliği Öğretmenlik Programlarının Öğrenci Beklentileri ve Algılamaları Açısından Karşılaştırılması -1998-1999 ve 2003-2004 Öğretim Yılları-“*Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(1): 108-130.
- Velde, C. and Cooper, T. (2000). “Students Perspectives of Workplace Learning and Training in Vocational Education”. *Education&Training*, 42(2):83-92.
- Wang, J., Ayres, H. and Huyton, J. (2009). “Job Ready Graduates: A Tourism Industry Perspective”. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 16:62-72
- Wood, R. C. (1995). Working in Hotels and Catering. 2nd ed., Routledge, London
- Wood, R. (2003). “The Status of Tourism Employment”, in: Managing Employee Attitudes and Behaviors in Tourism and Hospitality Industry (pp.53-65), (Ed: S. Kuşluvan), New York, Nova Science Publishers Inc.
- Yağcı, Ö. (2001). “Türkiye’de Turizm Eğitimi ve İstihdamında Karşılaşılan Temel Sorunlar ve Çözüm Önerileri”. *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(4): 23-39.
- Yazıcı, S. (2002). “Turizm Eğitim Bilinci ve Uygulama Dersi: Staj”. *Turizm Eğitimi Konferansı/Workshop*, 9-11 Aralık Ankara: Turizm Bakanlığı Turizm Eğitimi Genel Müdürlüğü.
- Yer, C. (2006). Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi Eğitim Programlarında Yer Alan Stajın Kurumlarda Uygulanabilme Durumu (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Yıldırım, A. (2002). “Turizm Sektörü-Turizm Eğitim Kurumları İşbirliği, Staj Sorunları ve Çözüm Önerileri: Kocaeli Üniversitesi Derbent MYO’unda Yürütülen Bir Proje”. *Turizm Eğitimi Konferansı/Workshop* (ss. 369-384), 9-11 Aralık, Ankara: Turizm Bakanlığı Turizm Eğitimi Genel Müdürlüğü.
- Yüksel, A., Hançer, M. ve Adak, N. (2002). “Turizm ve Konaklama Sektöründe Stajyer Yönetici Adayları: Sektöre Yönelik Beklentiler ve Sektör Performansı”. *Turizm Eğitimi Konferansı/Workshop* (ss. 533-544), 9-11 Aralık, Ankara: Turizm Bakanlığı Turizm Eğitimi Genel Müdürlüğü.